

УДК 378(477.47)«1921-1923»:070(477.43)

О. Б. Комарніцький

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**ДОЛЯ ОГІЄНКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(за сторінками кам'янецької преси 1921-1923 рр.)**

У статті на основі матеріалів кам'янецьких газет йдеться про роботу Кам'янець-Подільського інституту народної освіти у перші роки його існування. Акцентується увага на процесах пролетаризації та радянізації закладу.

Ключові слова: газета, університет, студенти, політкомісар, гурток.

Встановлення радянської влади в Україні супроводжувалося реформуванням вищої школи. На базі університетів, які ні за формою, ні за змістом не відповідали запитам більшовиків, створювалися інститути народної освіти. Цей процес не оминув і Кам'янець-Подільський державний український університет. Дослідники історії К-ПДУУ звернули певну увагу на ці події [1, 23, 24, 25, 30, 31]. Утім, не дивлячись на це, проблема продовжує залишатись вельми актуальною. У цій статті автор ставить за мету простежити процес радянізації Кам'янецького університету (інституту народної освіти) на початку 20-х рр. XX ст., використавши матеріали місцевої періодици.

Долю Кам'янець-Подільського державного українського університету визначила поразка Української революції. Перші зміни у вищій відповідно до запровадженої єдиної системи освітнього будівництва УСРР відбулися у липні 1920 р., коли комісар закладу А. Волянський своїм наказом розпорядився закрити богословський факультет, а історико-філологічний реорганізувати у факультет соціальних наук [31, с.29]. 9 січня 1921 р. науково-шкільна рада Кам'янець-Подільського університету відповідно до розпорядження відділу вузів НКО УСРР від 31 серпня 1920 р. реорганізувала заклад в Академію теоретичних знань, а з 2 лютого 1921 р. — в Інститут теоретичних наук (ІТЕН) у складі трьох автономних інститутів: фізико-математичних, гуманітарних і сільськогосподарських наук [30, с.33-34]. Проте, невдовзі, 26 лютого 1921 р., колегія Укрголовпрофосу України прийняла рішення про реорганізацію ІТЕНу у два самостійні навчальні заклади — інститут народної освіти (ІНО) та сільськогосподарський інститут [25, с.16]. У січні 1923 р. з ІНО були об'єднані вищі педагогічні курси імені Михайла Драгоманова, а слухачів педкурсів зарахували на відповідні триместри ІНО [27]. Цікаво, що назва «університет» вживалася на сторінках газет і у наступні місяці після реорганізації закладу [5, 6, 7, 32].

Одним із перших кроків радянської влади стала пролетаризація вищу. У правилах прийому до ІТЕНу зазначалося, що «згідно нових Радянських інструкцій» до закладу першочергово приймаються «діти трудових верств населення, членів продукційних професійних союзів, членів Комсомолу, членів КП(б)У і соціалістичних партій, що стоять

на Радянській платформі» [17]. Стаж членства у профспілках мав становити не менше 4 місяців, партійний стаж — не менше 6 місяців [15]. Політичний комісар вищих шкіл Кам'янця-Подільського С. Чалий у травні 1921 р. опублікував звернення до партійних, революційних комітетів, виконавчих комітетів, профспілок, інших установ і організацій Поділля із закликом направляти на навчання до ІНО партійних «товаришів-пролетарів і незаможних селян». Такий хід диктувався, на думку політкомісара, необхідністю «завоювати вищу школу політично і вирвати її остаточно з рук класових ворогів Пролетарської держави». Насамкінець, він резюмував: «Чим скорше до нас придуть нові творчі сили, тим скорше і певніше ми вирушимо на шлях реформи Вищої Школи» [52]. Для волостей і повітів Кам'янецької округи встановлювалися норми представництва. Наприклад, з Баговицької волості направили на навчання до ІНО 2 особи [29].

Іншим напрямком радянського державного освітнього будівництва була чистка закладу від національно свідомих викладачів і студентів колишнього українського університету, який, на думку дописувача Н. Василенка, був «не храмом й джерелом науки і знання для працюючих мас, а основним кріпостним фортом твердині — столиці Головного Отамана Петлюри». На його переконання, ректор І. Огієнко і «діяльніші» професори були найактивнішими діячами «петлюрівщини». Боязнь «опинитись перед працюючими масами в чотири очі» змусила частину викладачів емігрувати. Залишилися «тільки жриці чистої науки, пасивні громадяни». Щоправда, деякі з них, наприклад С. Русова, на переконання Н. Василенка, «ще й тепер вивля[ли] свою тугу за недавнім минулим У.Н.Р.» [6]. В одній із публікацій газети «Червоний шлях» студентство К-ПДУУ називалося «гнилим», яке не могло дати «абсолютно ніякої відповіді, що воно роби[ло], кому, для кого і що мусить робити». Така молодь зі «своїми професорами-катехізіками» мала зійти «з арени і муси[ла] лишити Вищу Школу». У вузах повинна була навчатися лише «пролетарська маса з пролетарським новим вихованням, обов'язком на котрого покладається визволити селян і робітників з кайдан темряви, дати культурну і матеріальну допомогу» [8].

З надуманою метою «соціального поліпшення рядів» відбувалися чистки (перереєстрації) студентів, які проводилися під різними приводами. Відповідна інформація публікувалася у пресі. У травні 1923 р. один із дописувачів, відвідавши засідання комісії по політчиці і заслухавши відповіді студентів, зробив висновок, що студенти ІНО «рахають зайвим займатися маловажними науками» — політекономією, марксизмом-ленінізмом. Нещадно таврував він одного з студентів [Ге-р], батько якого, маючи млин, експлуатував робітників [3].

Організовувалися показові товариські суди, на яких розглядалися справи студентів, що проявили у своїх діях «класову ворожнечу». Зокрема, 4 березня 1923 р. заслухали справу студентки В. Альбертін, яка покинула хоревий колектив, заявивши при цьому: «Між мужланами, хамами і мужиками не бажаю бути». Суд, взявши до уваги її малосвідомість й образи, нанесені їй окремими особами, а також керу-

ючись «пролетарською свідомістю», ухвалив відрахувати В. Альбертін зі складу студентів з правом поновлення через 3 місяці [18].

Досить жорсткою була навчальна дисципліна. 8 травня 1921 р. політкомісар С. Чалий своїм наказом зобов'язав всіх студентів, які перебували на канікулах, прибути на навчання до 15 травня. В іншому разі вони мали бути відрахованими зі складу студентства. Викладачі зобов'язувалися вести облік молоді на заняттях і щоденно доповідати про її присутність деканові. Студенти, які не з'являлися на навчання впродовж трьох днів підряд, автоматично звільнялися з інституту [36].

Значна увага у закладі надавалася політичному навчанню. Відповідно до постанови Раднаркому УСРР від 26 квітня 1921 р. до навчальної програми з січня 1922 р. вводився курс соціально-політичного наукового мінімуму [42], який передбачав вивчення низки предметів ідеологічного спрямування. 14 лютого 1923 р. у газеті «Червоний шлях» було опубліковано замітку кореспондента К. Польового, у якій він звернув увагу на складність цих навчальних дисциплін. Взявши за приклад студента Трохима, він писав так: «В кутку, на ліжкові з книжкою в руках лежить Трохим і щось бурмоче: космополітизм, неологізм, неомарксизм, всі слова його кінчалися на «ізм». Мало хто на це звертає уваги; всі зайняті — кожний придивляється пильно до книжки... Деякі підводяться і лагодяться до вечері, але Трохимові не йде в голову думка про вечерю, він зубрить свої «ізми». Можна було помітити, по обличчю Трохима, що він не розумів читаного... він не розумів лекцій...» [40]. Присутність студентів на цих лекціях була обов'язковою. Дописувач П. Явтушенко зазначає, що на заняття лектора С. Сидоряка приходили «сотні душ». На його думку, молодь, яка раніше виховувалася на «богословських моралях», почала прагнути «до нових мрій нового життя, яке витягне пролетарську масу з кайдан темряви і утворе нове пролетарське життя» [14]. Ідеологічний характер мала і тематика дипломних робіт. Так, 19 квітня 1923 р. відбувся захист праці І. Дніпровського на тему «Українська індустріальна поезія» [19].

Значну роботу проводили більшовики й у напрямку антирелігійної пропаганди. Під впливом їхньої агітації студенти зняли хрест з однієї із церков міста і встановили замість нього червоний прапор. У приміщенні влаштували студентський клуб. Така ж доля спіткала і церкву ІНО [46]. Все ж значна частина студентства, навіть під загрозою відрахування з інституту, не зріклася своїх поглядів. П. Явтушенко у статті «Верх зрізаний, але корінь цілий!» писав: «... в Вищій Пролетарській Школі, яка є авангардом пролетарської культури, ще й до цього часу не вивітрилися між студентством старі застойні релігійні погляди, не дивлячись на густі чистки і перереєстрації... [Студенти] не забули за «милосердного бога і святих», густонько навідуються (особливо на пасху) до автокефального соборчика, архієрейського, а то і до Олександрійського... купу[вали] свічки» [54].

Більша частина публікацій у тогочасних періодичних виданнях присвячена громадській діяльності молоді. Реорганізаційні процеси у закладі супроводжувалися відповідними змінами у самоврядних

органах студентства. Так, 5 квітня 1921 р. обрали новий виконавчий комітет у складі 5 членів (Медведів, Студниця, Ішханів, Якимів, Славинський) і трьох кандидатів (Ярошевська, Сотний, Гордієнко) [2]. Студентство також делегувало своїх представників до місцевих представницьких органів. Зокрема, 25 січня 1921 р. відбулися загальні збори студентів ІТЕНу для виборів делегатів до Кам'янецької повітової ради робітничих і селянських депутатів [50]. 31 січня 1923 р. обрали 18 делегатів на загальноміську конференцію студентів [39]. Відповідно до наказу політкомісара С. Чалого участь у зборах була обов'язковою. Затрачений час фіксувався у «робочій картці» кожного з присутніх і привірювався до праці у колективному господарстві. Проводилася реєстрація присутніх [35].

В інституті функціонували також профспілкова організація [22], осередок КП(б)У. Що стосується останнього, то «відчува[вся] брак кваліфікованих марксистських сил, які б змогли задовольнити і студентство, і професуру в прагненню до марксистської освіти» [45].

Створювалися гуртки. Так, наприкінці червня 1921 р. з ініціативи М. Бекера почав діяти гурток імені Івана Франка, життя і літературна діяльність якого були «ареною боротьби проти світового Капіталу і обскурантизму шовіністичної української інтелігенції». Ініціатор закликав молодь записуватися у члени гуртка, в якому вона могла б розвинути свої духовні сили і черпати знання з української і європейської літератур [4]. У травні 1921 р. наказом політкомісара С. Чалого було започатковано студентський хор. В акті, зокрема, зазначалося: «Всі співанки для хористів обов'язкові. Час, проведений на співанках, фіксується в робочих картках. В усіх, хто на співанку спізнався, або зовсім не прибуде буде списуватися подвійна кількість годин вже працьованих» [37].

Викладачі і студенти урочисто відзначали державні свята, пам'ятні дати. У квітні 1921 р., напередодні святкування Дня солідарності трудящих 1-го Травня, політкомісар С. Чалий, голова ради ІНО М. Хведорів, голова ради сільськогосподарського інституту М. Геращенко від імені колективів вузів міста надіслали уряду УСРР вітальну телеграму, у якій, зокрема, бажали йому «вкупі з Правительством Радянської федерації покінчити з економічною руїною і голодом так же подібно, як покінчено з ворогами на кривавих фронтах» [51]. Відзначали це свято і у наступні роки. Зокрема, у 1923 р. відбувся святковий парад, мітинг, які супроводжувалися співом студентського хору революційних пісень [55]. 21 лютого того ж року студентство вперше урочисто відзначило роковини початку студентського революційного руху, який започаткувало повстання у Петрограді 1899 року. У першій половині дня провели маніфестацію. На мітингу від студентства виступив Бенедиктов, який заявив, що «сучасне студентство, переважно сини робітників і селян, не мають нічого спільного з жовто-блакитним студентством». Висловив побажання, аби період між 1899-1923 рр. був зовсім викреслений із сторінок історії російського студентства, а сучасне студентство Кам'янца докладе всіх зусиль, аби довести «свою солідарність з про-

летаріатом і з його радянською владою». Із вітальним словом до молоді звернувся голова Кам'янецького окружного виконкому рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів Воробйова. Від окружного комітету КП(б)У виступив Сагайдак, окружного бюро профспілок — Кушелів, окружного комітету комсомолу — Мунін, комуністичного гуртка вищих шкіл міста — Сидоряк, бюро політкомісарів — Заклинський, викладацького складу — Баєр. Ввечері у Шевченківському театрі відбулося урочисте засідання. Почесними членами президії символічно обрали В. Леніна, Л. Троцького, А. Луначарського, В. Затонського, Гринька, Х. Раковського, Г. Петровського. Присутні заслухали доповіді Бушуєва на тему «Значіння 21-го лютого», Бенедиктова — «Студентство і революція». Після цього відбувся концерт студентського хору [44], [47].

Тоді ж, 11 лютого 1923 р., відбулися урочистості з приводу присвоєння інституту імені Лева Троцького. Свято відкрив політкомісар Ізбінський, який у своїй доповіді детально зупинився на біографії та діяльності державного і політичного діяча. Від повітового партійного комітету КП(б)У заклад привітав Ткач, повітового виконавчого комітету — Волошенко, бюро профспілок — Гузович, комітету комсомолу — Лідерман, відділу народної освіти — Балицький, колективів вузів Кам'янця — Бурлака, сільськогосподарського інституту — ректор Баєр, робітфаку — декан Плюйко та від студкомів вищих шкіл — секретар ІНО Розенкранц. Студентський хор виконав низку революційних пісень. Зібрання надіслало Троцькому вітальну телеграму [21].

Серед інших заходів виокремимо участь 9 квітня 1923 р. викладачів і студентів ІНО у загальноміській маніфестації протесту проти розстрілу німецьких робітників у м. Ессені (Рурська область) «розбештан[ими]» французькими окупантами [28].

На справжнє свято перетворилося засідання студентського клубу, яке відбулося у березні 1923 р. і було приурочене присвоєнню йому імені Паризької комуни. Урочиста частина завершилася ухваленням резолюції, у якій, зокрема, зазначалося, що «заповіт паризьких комунарів буде виконаний пролетарським студентством в стінах клубу вповні» [20].

Колектив інституту вшановував пам'ять видатних українських культурних діячів. Так, у березні 1922 р. урочисто відзначили «Тарасові дні» на честь Тараса Шевченка. Святування розпочалося на центральній площі міста — Радянській. Із промовама виступили голова повітового виконавчого комітету Буценко, представник повітового комітету комсомолу Турський, завідувач відділу народної освіти Лискун. Після цього маніфестація із червоним прапором і портретами Шевченка рушила до ІНО, де ректор Сидоряк привітав усіх із святом. У приміщенні інституту відбулося урочисте засідання, на якому присутні заслухали промови лекторів Кулика, Копержинського, Ковалівського, приват-доцента Баєра. Зокрема, перший з них зазначив, що Шевченко «безумовно не був комуністом. У його часи не було ще на Україні властивого пролетаріату, бо не було ще промисловості. Але було неможливе селянство, батраки і голота, що тягнули однако-

ве ярмо кріпацтва і довгої солдатчини... Прощуміли на Україні селянські, т.зв. гайдамацькі бунти проти панів-експлуататорів». Зважаючи на це, Кулик резюмував: «Шевченко передбачив ту перемену, яка сталася в наших часах». Після урочистої частини засідання хор студентів виконав кантату «Шевченкові» композитора К. Стеценка, а також ряд творів Кобзаря [5].

Було організовано також вечір-концерт пам'яті композитора М. Леонтовича [38], вечір творчості М. Хвильового [9]. В одному із номерів газети «Червоний шлях» дописувач Ясінський інформував читачів про смерть 22 квітня 1923 р. і похорони 26 квітня викладача астрономії, математики і метеорології О. Аленича. На могилі покійного було виголошено 12 промов. Студентський хор виконав революційні пісні [56]. Тоді ж, 29 квітня, студентство взяло участь у зібранні польських робітників і молоді міста. Його учасники засудили «насильства буржуазії» над робітниками Польщі, погроми єврейського населення, анексію Східної Галичини, у якій 80% населення було непольського походження. Зібрання висловило надію, що галичани будуть боротися за свої права «рука об руку з пролетаріатом Польщі і вийдуть» побідником над своїми гнобителями» [26].

Деякі публікації у кам'янецьких газетах присвячено шефській роботі студентської молоді. Зокрема, у лютому 1923 р. обговорювалася постанова Центральної комісії допомоги Червоній армії про надання червоноармійцям підшефних військових частин подарунків [44]. У квітні того ж року студент Д. Мозолюк розповів про роботу у підшефному селі, жителі якого «підтримують повіство», яке «вчило покірності по святому писанню». Автор із оптимізмом писав, що «незабаром селянська молодь їх [селян] навчить — тільки побільше та побільше правдивої освіти на село» [34].

Студентство інституту взяло активну участь у проведенні місячника допомоги дітям. У газеті «Червоний шлях» у лютому 1923 р. опублікували відповідне звернення до жителів Кам'янецького повіту із закликом допомогти дітям, які страждали від «мук голоду і холоду» [11], а також «Инструкцію по місяцю допомоги дітям» [16]. В ІНО виробили план участі у місячнику. Планувалося провести обстеження одного з районів міста з метою виявлення дітей-сиріт, вивчити роботу дитячих установ з «педагогічного і санітарного боку». Викладачі провели ряд безкоштовних лекцій для «всебічного освітлення положення бездоглядної дитини» й платних — на користь «фонду дитини» [13, 33]. Зокрема, 14 лютого відбулася лекція Курневича на тему «Форми соціального виховання», 15 лютого — Іваніцького — «Соціальна охорона дитини — конечна умова людського поступу», 16 лютого — Бекаревича — «Психологія дитини», 17 лютого — Бориса — «Вік дитини» [12]. Студенти провели вечірку, виручені кошти від якої передали у фонд допомоги дітям [48].

При інституті працювало колективне господарство («колектив»), у якому були зобов'язані працювати і викладачі, і студенти, і службовці. Встановлювався обов'язковий мінімум фізичної праці, без якого викладач не мав права «виходити на катедру, а студент —

бути в студентській сім'ї» [52]. «Колектив» регулярно проводив збори, на яких, насамперед, вирішувалися організаційні питання, інколи критикувалася робота колегії господарства [32, 43]. В одній із публікацій кореспондент П. Явтушенко повідомляв, що студентство пасивно ставилося до фізичної праці: «[Студенти] працюють аби «день до вечора» і то четвертина з всього студентства, призначеного в наряд. Білоручків (мордомазів) на колективі не видно. Всі вони з лікарськими посвідками ходять на лекцію. Син же селянина і робітника, який виріс у фізичній праці (і тепер жадаючий науки) не так охоче відноситься до праці. Його мозольна рука ослабла. Він чекає відпочинку в науці» [53].

Планувалося також організувати бурсу (гуртожиток), шевську і кравецьку майстерні [52].

Нашу увагу привернула публікація про передачу в 1921 р. інституту «величезної, надзвичайно цінної, найбагатшої» на Поділлі бібліотеки Подільської духовної семінарії. Дописувач констатував, що роботу по доставці видань у стіни закладу проводив лише професор П. Клепатський, який перевозив бібліотечні фонди на «маленькій ручній тачечці». Відозви до молоді із закликом допомогти йому залишалися поза увагою: «Інтелегентна культурна молодь читає їх [відозви] і спокійно відходить і навіть не червоніє» [49].

Таким чином, на сторінках газет Кам'янця-Подільського 1921-1923 рр. певну увагу було приділено роботі Інституту Народної Освіти, який виник на базі Державного Українського Університету. У публікаціях йдеться про перші кроки радянської влади у напрямках пролетаризації та радянзації закладу: змінювалися правила прийому, проводилися чистки викладачів та студентів, акцентувалася увага на партійній та політосвітній роботі, антирелігійній пропаганді, урочистому відзначенні державних свят і пам'ятних дат, праці у колективному господарстві.

Список використаних джерел:

1. Адамський В. Р. Інститут політичного комісара в структурі Кам'янець-Подільського державного українського університету / В. Р. Адамський // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. — Т. 13. — С. 41-55.
2. Академічне життя // Вісти Кам'янець-Подільського повітового революційного комітету та Кам'янецького бюро Комуністичної партії (більшовиків) України. — Кам'янець-Подільський. — 1921. — 9 квітня. — № 96. — С. 2.
3. Б. Жах студентів / Б. // Червоний шлях. Орган окружкому КП(б)У і окружвиконкому Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів Кам'янеччини. — Кам'янець-Подільський. — 1923. — 12 березня. — № 57 (106). — С. 2.
4. Бекер М. Місцеве життя / М. Бекер // Вісти... — 1921. — 7 липня. — № 160. — С. 2.
5. В Кам'янці. Святкування Тарасових днів // Червона правда. Орган Кам'янецького повітового комітету КП(б)У і повітвиконкому Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. — Кам'янець-Подільський. — 1922. — 14 березня. — Ч. 58(158). — С. 2.

6. Василенко Н. Кілька слів про Камінецький Університет / Н. Василенко // Вісти... — 1921. — 8 червня. — № 138. — С. 1.
7. Василенко Н. Кілька слів про Камінецький Університет / Н. Василенко // Вісти... — 1921. — 9 червня. — № 139. — С. 1.
8. Великий перелом в Вищій Школі // Червоний шлях. — 1923. — 13 квітня. — № 70(119). — С. 2.
9. Войчак. Вечір творчості М.Хвильового / Войчак // Червоний шлях. — 1923. — 28 січня. — № 41(90). — С. 6.
10. Геращенко М. З приводу статті тов. Н. Василенка про Камінецький університет / М. Геращенко // Вісти... — 1921. — 12 червня. — № 141. — С. 2.
11. До всіх громадян Кам'янецького повіту // Червоний шлях. — 1923. — 18 лютого. — № 48(97). — С. 1.
12. До тижня охорони дитини // Червоний шлях. — 1923. — 18 лютого. — № 48(97). — С. 4.
13. Ерве А. ІНО вирушив на допомогу дитині / А. Ерве // Червоний шлях. — 1923. — 18 лютого. — № 48(97). — С. 3.
14. Євтушенко П. Нове кування... / П. Євтушенко // Червоний шлях. — 1923. — 13 квітня. — № 70(119). — С. 2.
15. Інститут теоретичних наук // Вісти... — 1921. — 25 січня. — № 44. — С. 2.
16. Інструкція по «місяцяю допомозі дітям» // Червоний шлях. — 1923. — 18 лютого. — № 48(97). — С. 4.
17. Інститут теоретичних наук // Вісти... — 1921. — 28 січня. — № 47. — С. 2.
18. Життя вищих шкіл // Червоний шлях. — 1923. — 6 березня. — № 55(104). — С. 3.
19. Життя вищих шкіл // Червоний шлях. — 1923. — 18 квітня. — № 72(121). — С. 4.
20. Життя студентів ІНО // Червоний шлях. — 1923. — 25 березня. — № 62(111). — С. 2.
21. З життя Вищих Шкіл м. Кам'янця. Названня Інституту Народньої Освіти іменем Л. Троцького // Червоний шлях. — 1923. — 23 лютого. — № 50(99). — С. 4.
22. З життя Вищих Шкіл м. Кам'янця. Розслоєння студентів // Червоний шлях. — 1923. — 23 лютого. — № 50(99). — С. 4.
23. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський державний український університет: драматичний фінал за радянської доби (січень-травень 1921 р.) / О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. — Т. 9. — С. 243-252.
24. Завальнюк О. М. Радянська влада і Кам'янець-Подільський державний український університет (1919, 1920-1921 рр.) / О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. — Кам'янець-Подільський, 1998. — Т. 1. — С. 9-20.
25. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2010 рр.) : історичний нарис / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. — 380 с.
26. Зібрання польських робітників і молоді в м. Кам'янці // Червоний шлях. — 1923. — 7 травня. — № 81(130). — С. 3.
27. Злиття ІНО з Педкурсами // Червоний шлях. — 1923. — 18 лютого. — № 48(97). — С. 3.
28. Кам'янецький пролетаріат протестував проти насильства капіталу // Червоний шлях. — 1923. — 11 квітня. — № 69(118). — С. 3.
29. Командіровка незаможницьких синів в Вищі Школи // Червоний шлях. — 1923. — 1 квітня. — № 65(114). — С. 4.
30. Копилов А. О. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917-1921 рр.) / А. О. Копилов, О. М. Завальнюк // Укр. іст. журн. — К., 1999. — № 5. — С. 26-36.

31. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати (1921-1930 рр.) / Е. М. Мельник, А. Г. Філіпчук // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 1998. — Т. 1. — С. 28-40.
32. Місцеве життя. Студентський колектив вищих шкіл м. Кам'янця // Вісти... — 1921. — 11 серпня. — № 189. — С. 2.
33. Місяць дитини і Вищі школи // Червоний шлях. — 1923. — 18 лютого. — № 48(97). — С. 3.
34. Мозолюк Д. Вражіння з села студентів ІНО / Д. Мозолюк // Червоний шлях. — 1923. — 18 квітня. — № 72(121). — С. 3.
35. Наказ по Вищих Школах Кам'янця-Подільського // Вісти... — 1921. — 20 травня. — № 123. — С. 2.
36. Наказ Ч. 16 по Вищих Школах Кам'янця-Подільського (8.05.1921 р.) // Вісти... — 1921. — 15 травня. — № 119. — С. 2.
37. Наказ Ч. 30 по вищих школах Кам'янця-Подільського (травень 1921 р.) // Вісти... — 1921. — 25 травня. — № 127. — С. 2.
38. Оголошення // Вісти... — 1921. — 16 липня. — № 167. — С. 1.
39. Організація пролетарського студентства // Червоний шлях. — 1923. — 2 лютого. — № 42(91). — С. 2.
40. Польовий К. «Ізми» / К. Польовий // Червоний шлях. — 1923. — 14 лютого. — № 47(96). — С. 2.
41. Приказ №24 по Вищих Школах м. Кам'янця-Подільського (16.05.1921 р.) // Вісти... — 1921. — 21 травня. — № 124. — С. 2.
42. Про завершення політграмоти й с.-п. наук. мінімуму в школах п.-т.о. (Обіжник ЦК КП(б)У) (26.01.22 р. № 78) // Червона правда. — 1922. — 23 лютого. — Ч. 44(144). — С. 3.
43. Пролетарське студентство і колектив // Червоний шлях. — 1923. — 12 березня. — № 57(106). — С. 4.
44. Пролетарське студентство бореться за пролетарську науку // Червоний шлях. — 1923. — 21 лютого. — № 49(98). — С. 1.
45. Робота в вищих школах // Червоний шлях. — 1923. — 12 березня. — № 57(106). — С. 2.
46. Робфаковець. Не треба нам хрестів / Робфаковець // Червоний шлях. — 1923. — 8 квітня. — № 68(117). — С. 2.
47. Свято пролетарського студентства м. Кам'янця // Червоний шлях. — 1923. — 25 лютого. — № 51(100). — С. 2.
48. Студентство-дітям // Червоний шлях. — 1923. — 2 березня. — № 53(102). — С. 4.
49. Так не можна // Вісти... — 1921. — 29 липня. — № 178. — С. 2.
50. Університетське життя // Вісти... — 1921. — 25 січня. — № 44. — С. 2.
51. Харків, Наркому Освіти УСРР // Вісти... — 1921. — 9 квітня. — № 96. — С. 2.
52. Чалий С. До всіх Парткомів, Ревкомів, Виконкомів, Комнезамів, Профспілок і інших установ і організацій Поділля // Вісти... — 1921. — 15 травня. — №119. — С. 2.
53. Явтушенко П. Життя колективу при ІНО / П. Явтушенко // Червоний шлях. — 1923. — 26 квітня. — № 76(125). — С. 4.
54. Явтушенко П. Що робиться в вищих школах. Верх зрізаний, але корінь цілий / П. Явтушенко // Червоний шлях. — 1923. — 3 травня. — № 79(128). — С. 3.
55. Як святкували день 1-го Травня в м. Кам'янці // Червоний шлях. — 1923. — 7 травня. — № 81(130). — С. 3.
56. Ясінський. Олександр Аленич / Ясінський // Червоний шлях. — 1923. — 28 квітня. — № 77(126). — С. 3.

The article based on materials from kamianets' newspapers about work Kamianets-Poilsky Institute of national education in the first years of its existence.

Key words: newspaper, university, students, politkomisar, group.

Отримано: 16.07.2010 р.

УДК 821.161.2-1.09:393.9

Т. В. Корнійчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПОМИНАЛЬНИЙ РИТУАЛ В «ЕНЕЇДІ» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО ЯК СИМБІОЗ ЯЗИЧНИЦЬКИХ ТА ХРИСТИЯНСЬКИХ ОБРЯДОДІЙСТВ

У статті проаналізовано систему язичницьких та християнських елементів поминального обряду в «Енеїді» І. Котляревського; вказано на їх особливості та значення.

Ключові слова та словосполучення: поминки, панахида, «подзвін душі», молитва за упокій, тризна.

Наші предки вірили, що зі смертю людина не зникає безслідно, а продовжує існувати у іншій сфері буття. Таке вірування у безсмертя людини породило чимало фантастичних картин, пов'язаних з потойбіччям, які знайшли своє відображення в похоронно-поминальному обряді, основна мета якого мала і має амбівалентний характер — забезпечити воскресіння померлого та захистити живих від його негативного впливу.

У поховальній обрядовості, на думку М. Козлова [2, с. 34], можна виділити три головних етапи, які складають органічну частину загальної ініціації переходу небіжчика до потойбічного світу. До першого етапу слід віднести комплекс звичаїв та обрядів, пов'язаних зі смертю небіжчика, підготовкою місця поховання, одягу, поховальної споруди, засобів доставки тіла небіжчика до місця поховання.

Другий етап склали звичаї та обряди, які мали місце в день поховання-транспортування померлого до могильника, обрядові дії, які були направлені безпосередньо на поховання небіжчика (кремація або інгумація мертвого тіла, покладення залишків мерця до могили...), супроводжуючі поховальні обрядові комплекси — страва та тризна.

Третій етап визначає поминальний ритуальний комплекс, який складався з системи звичаїв та обрядів, направлених на вшанування пам'яті небіжчика.

Як бачимо, поховально-поминальний комплекс складає досить великий масив, тому доцільніше буде для аналізу виокремити окремий етап, власне якому й присвячена ця стаття.

«Дух свого родинного предка, — зауважує митрополит Іларіон (І. Огієнко), — був одним із перших шанованих духів, і з ростом